

Socialt arbete, ett utgångsläge och tre grafiska figurer

Någon form av fördelning – formell och/eller formell - på försörjningsmässiga grunder med tillhörande social omsorg, som strävar att stabilisera ett samhälles fortlevnad har funnits så länge vårt samhällsbyggande har existerat. Detta i likhet med att grupper som innehar stor makt på det politiska och ekonomiska planet också sätter agendan för hur olika tillvägagångssätt avseende social omsorg/omhändertagande skall bedrivas samt vem som huvudsakligen skall inkluderas av dess insatser i ett samhälle. Detta gör att den sociala dimensionen av omhändertagandet också blir en "spegelbild" av hur samhället är beskaffat. Kortfattat, sättet som social omsorg bedrivs på, alternativt inte bedrivs på, har något väsentligt att säga om samhället ifråga. En beskaffenhet, ett samhälleligt tillstånd som då helt naturligt är varierande över tid på grundval av olika sociala, psykologiska, politiska och ekonomiska samt emellanåt även religiösa aspekter.

Sune Sunesson (2004) forskare i socialt arbete vid Lund universitet, påvisar i sin analys av det moderna sociala arbetets historiska rötter att det är först när ett socialt problem blir ett reellt samhällsproblem som det i större skala sker aktiva sociala insatser av förnyelse – alternativt förändring. Han anför följande resonemang av kausal karaktär: A - att samhällsproblem, något som måste lösas av ett samhälle B – att det möts av ett aktivt kunskapssökande C - vilket leder till nytt vetande D – ett vetande som i sin tur leder i sin tur till nya samhälleliga handlingsstrategier som sedan omsätts till olika insatser avseende socialt arbete - mer eller mindre framgångsrikt.

I relation till dessa tankegångar påvisar Sunesson (ibid) det sociala arbetet som ett framväxande samhälleligt sekulärt verksamhetsområde i Sverige från 1500-talet och framåt. Vidare, redogör han för två former av samhällsproblem med tillhörande lösningar. Det första handlar om hur allt fler fattiga och tiggare på 1500-talet söker sig till städerna och hur detta blir ett försörjningsmässigt problem, en ekonomisk och social belastning för städerna vilket leder till att fattighus uppförs i städernas egen regi, plus upprättandet av fattigvårdkassor, fattigvårdslagar, plus ett regelverk som ofta stängde ut fattiga från att bosätta sig i städerna. Det andra historiska exemplet som ges på ett samhällsproblem som måste åtgärdas - i skenet av de framväxande europeiska nationalstaterna under 1800 talet - var ländernas behov av en ökande och arbetsför population.

Åtgärdsmissigt handlade om att få ner dödligheten främst bland barn och att förbättra det allmänna hälsotillståndet. Och när väl dessa samhällsproblem hade identifierats och analyserats utarbetades lösningar på det politiska, ekonomiska och det socialt verkställande planet. Lösningar som underbyggdes av ny lagstiftningen. Tillika handlade det om lösningar på social problematik som från slutet av 1800 talet ingick i en internationell rörelse som fokuserade på barn-, hälso- och fattigvård, vilket i sin tur var den rörelse som lade grunden för 1900 talets institutionalisering och den kommande professionsinriktade specialiseringen av socialt arbete. Ur detta resonemang utkristalliserar Sunesson två traditioner som fortfarande samexisterar: Ett - en gammal tradition som inte kräver professionell utbildning för att bedriva socialt arbete. Två - en modern tradition som kräver utbildning, som likaledes ofta är inkorporerad i samhällets politiska agenda dvs. en form av socialt arbete som är beroende av politiska beslut.

Dessa "traditioner" är spårbara inom många samhällen och världsdelar. Här finner jag också grunderna till den kritik som Sunessons argumentation är bärare utav (ibid) där alltför lite samhällsvetenskaplig kunskap – även annan vetenskaplig kunskap - omsätts i form av reella handlingsstrategier i socialt arbete och att detta "helt naturligt" utgör ett problem. Något som likaledes helt naturligt inte innebär att det motsatta förhållningssättet dvs. att ett alltför okritiskt anammande av vetenskaplig kunskap skall ses som idealtillståndet.

Utifrån föregående resonemang utgör en central problematik i socialt arbete dess anpassningsbarhet – följaktligen ibland också dess undfallenhet - som alltför inbäddad i beroenden av partipolitisk och ekonomisk karaktär. Detta gör att socialt arbete kan hindras att etableras på ett fullödigt sätt och att finna sin form - alternativt former - som kan förbättra människors situation och mående. Detta trots att bra resultat kan påvisas...

Och härmed påbörjas presentationen av den grafiska figuren nr 1, om socialt arbete som ett förhållningssätt på den mellanmänniska nivån i relationer mellan människor.

Det sociala arbetet gör anspråk på att social förändring och förbättring kan uppnås genom möten människor emellan (Malcolm Payne 1996). Det handlar då för den enskilda socialarbetaren om förmågan att kunna administrera relationer på den mellanmänniska nivån. Med andra ord, att ingå i relationer av social och

psykologisk karaktär som "arbetsredskap" i utförandet av socialt arbete där yrkesrollen ingår i ett socialt, kontextbundet system/sammanhang. I detta arbete ingår för socialarbetaren förmågan att utveckla den mer "abstrakta förståelsen av sig själv" som professionsinriktad aktör i samhället och att denna förståelse är större än den egna individualiteten. Nyckelord i arbetsprocessen utgör därmed: Kontextberoende, att kunna möta olika perspektiv och levnadshistorier med all den komplexitet som det innebär att arbeta med helhetsförståelse av klienten/brukaren och hennes livssituation med tillhörande historik. Samt, att identifikationen och förståelsen av den andres perspektiv sker i kombination med den distans som krävs för att agera professionellt, aktivt understödjande samt hjälpsamt. Något som exempelvis inryms i socialarbetarens olika förhållningssätt i växelverkan med relationerna klienterna/brukarna. Detta illustreras i den grafiska figuren nr 1 med titeln **Förhållningssätt och relationer** – se bilagan - som är baserad på forskaren och socialarbetaren Greta Marie Skaus bok (2004) *Mellan makt och hjälp: Om det flertydiga förhållandet mellan klient och hjälpare*.

Den grafiska figuren *Förhållningssätt och relationer* handlar även om socialarbetarens förmåga att både identifiera och hantera en social problematik. Subjektivitet och empatisk inlevelse utgör viktiga nycklar i processen som leder fram till A – identifiering av det aktuella problemet, den problematik som har högst prioritet för fallet i fråga. Till B – att spåra vilka aktörer som är centrala för den aktuella insatsen/interventionen. C – effekterna/utfallet av interventionen, vilket emellanåt kan ställas i relation vad som händer, det förväntade utfallet om ingenting alls görs. D – inbegriper reflektion och eftertanke, vilken slags kunskap som står att finna samt vilken inhämtning av kunskap som måste ske för lösa fallet/den aktuella sociala problematiken för aktörerna – kortsiktigt och långsiktigt. Detta resonemang har i min text sitt utgångsläge i pedagogen Henry Egidius bok (1999) *PBL och Casemetodik: Hur man gör och varför*. På dessa grunder är den grafiska figuren nr 2 konstruerad - se bilagan - och den har titeln:

Från att identifiera den sociala problematiken till agerandet av relevans med efterföljande reflektioner och tillhörande analys.

Figur nr 2 med dess case-metodologiska utgångsläge är omvandlingsbar och kompatibel till många samhällen vad som gäller socialt arbete. Innehållsmässigt

kan det dock se väldigt olika ut när det handlar om att såväl identifiera aktörer som social problematik. Det handlar då om en identifikationsprocess som är kontextberoende; organisatoriskt, resursmässigt och ekonomiskt samt inte minst i själva definitionen av vad som anses som ett socialt problem av relevans och prioritet i ett enskilt samhälle.

Socialarbetarens agerande är det centrala och professionsnära perspektiv som skall drivas enligt figur två, som påvisar det aktuella problemet, dess bakgrund och troliga orsaker samt förlag till åtgärder. Till detta kommer prognosen om åtgärderna inte genomförs med förväntade effekter/utfall. Aspekter att beakta för socialarbetaren är inom områden som etik, ekonomi, evidens, och juridik etc. Och om handlingsagendan avseende caset dvs. fallbeskrivningen belyses bättre genom ytterligare någon rubricering - på figur 2 tillhörande CM - kan det vara befogat under pågående analys och diskussion.

I det första skedet handlar det om att identifiera aktörer och en inledande problemdefinition - vad är problemet som skall lösas i nuläget, alternativt problemen?

Här är exempel, en fallbeskrivning från en medelstor stad i Sverige med ca 60 000 innevånare och personalen på en förskola, samt deras anmälan till barn och familjeenheten på socialkontor om misshandling av barn och personalens misstankar om eventuella sexuella övergrepp i hemmet.

När jag - Maria - får in anmälan, hänvisar jag först till chefen, men hon är tillfälligt bortrest, så jag får ta emot anmälan. Sedan när chefen är tillbaka, får jag och en kollega order från chefen att åka ut till barnet – en flicka på ett och ett halvt år - och att det måste göras en läkarundersökning gällande misstankar om sexuella övergrepp. Vi får tillåtelse från mamman och får med oss flickan till barnläkare som konstaterar att det inte har begåtts några sexuella övergrepp som han kan påvisa. Sedan vid det inbokade hembesöket finner vi att även det andra barnet, en pojke i de yngre tonåren är vanskött och undernärd. Vid detta tillfälle är mamman inte hemma, trots att vi har bokat tid. Vi finner att det knappast finns några möbler i lägenheten, att en stor hög kläder ligger i blöt i badkaret och har ruttnat. En fem sex katter springer lösa i lägenheten och stanken är outhärdlig. Pojken har ingen säng utan han sover på soffkuddar på golvet. Vi finner ingen mat i hemmet. En utredning öppnas och vi finner att

barnen inte har samma fäder. Pappan till det äldre barnet är psykiskt sjukt och pappan till det yngre barnet är gravt alkoholiserad. Kvinnan i den yngre medelåldern är ensamstående inte sammanboende med några av fäderna. Vi ser på varandra, jag och min kollega. Jag minns fortfarande vilket stöd det var att det var vi två, att vi hade jobbat tillsammans tidigare. Tillsammans börjar vi med olika åtgärder. Mamman fungerar på jobbet på Samhall – arbeten med statligt lönebidrag för personer med olika former av fysisk och/eller psykisk funktionsnedsättning . Hon fungerar också ute på stan med barnvagnen, att lämna och hämta barnen, men inte i det egna hemmet. Vi börjar med att ordna en lägenhet och ett nytt boende. Sedan...

Socialarbetare, i egenskap av människor som ofta arbetar i nära kontakt med andra människor som befinner sig inom olika processer av möjlig förändring, arbetar likaledes ofta momentant i sökandet efter lösningar för sina brukare/klienter. Med andra ord, socionomer befinner sig därmed inom så kallade "frysta moment" av möjliga handlingsstrategier med tillhörande aktörer, som följs av nästa "frysta moment" och nästa ... i sin kontextbundna verksamhet. Och även om aktörerna inte växlar utan är "samma" skiftar delar av problematiken från "en stund till en annan" eller bättre och mer relevant uttryckt "från ett möte till nästa möte" med klienterna/brukarna i fråga. Utifrån detta perspektiv kan nu det handlingsbaserade "nystandet och analysen" fortsätta enligt figur 2 – se bilagan.

Därmed sagt, att det i spårandet av fortsatta åtgärder som nu måste vidtagas - eller undvikas - finns inte heller något givet facit förrän utfallet kan utvärderas. Jag vill i detta sammanhang betona att det förvisso finns en "case-historik" som är utläsbar i socialarbetaren Marias återberättande, men att detta inte är samma sak som ett facit över ett alltigenom riktigt och/eller möjligt handlande. Det finns givetvis utrymme för flera olika handlingsalternativ. En del av den spekulativa biten - avseende sexuella övergrepp - har på ett relevant sätt reducerats till att omfatta en familjesituation, som uppvisar olika former av brister i omvårdnaden om barnen. Och det är där socialarbetarna nu befinner sig i sitt arbete med att försöka säkerställa barnens omvårdnad med hjälp av konkreta handlingar. Hur dessa kan se ut, med möjliga förtjänster och eventuella brister är något som exempelvis en handledare med fördel kan fortsätta att administrera utifrån den mall tillhörig CM som tidigare har redovisats i texten - figur nr 2. Härmed fortsätter Maria sitt berättande...

Maria: Pojken fungerar inte i skolan. Vi motiverar familjen att ta emot en hemma-hos-are, en stödperson i det egna hemmet. Vi skaffar fram en ny lägenhet i en ny miljö. Vi ordnar så att de gör sig av med de flesta katterna, men de skaffar hela tiden nya. En stödfamilj ordnas varannan helg. Mamman fungerar på stan och i skolan, allt verkar då helt naturligt, utåt. Vi engagerar BUP – barn och ungdomspsykiatri - och frågar vad kan hända med flickans utveckling om hon stannar kvar i familjen? Inga problem säger BUP, men de hade aldrig sett hemmet. Vi får med oss psykologen från BUP på ett hembesök. Detta är ovanligt. BUP blir nu också skärrade och skickar in en anmälan. Vi öppnar om utredningen, allt svänger, vinden vänder. Från början var nästan alla ovilliga att göra något, att ta tag i det. Nu anmäler alla, skolan, grannar, barnpsyk, alla kräver att vi gör något, till och med hemma-hos-arna /// Vi får in pojken i kommunens mopedprojekt, det fungerar inte så bra, han är hyperaktiv och far mest omkring. Det har nu gått ett och ett halvt år och vi bestämmer oss för att försöka göra ett LVU – omhändertagande tvångsvård av barn och unga - (avseende miljöskäl, hemförhållandena), att få fallet prövat i domstol för att kunna gå vidare. En advokat som företräder kvinnan engageras, han är en bra advokat, en tidigare brottsmålsadvokat. Han ser till att kvinnan är hel och ren i rätten och att hon ger ett bra intryck. På vittnessidan har vi psykologen, vilket är ovanligt i ett sådant här fall, och personal från barnomsorgen, som är på vår sida. Men ändå ger rätten oss avslag på vår begäran om LVU. Efter detta fortsätter våra frivilliga insatser med att barnen får utökad tid i stödfamiljen. Jag är också besviken, luften går ur ...

Här kan diskussionen och analysen fortsätta utifrån fallbeskrivningen, handlingsorienterat, kortfattat och uppsummerande. Utrymme för fortsatt diskussion kan med fördel ges för att utröna alternativa handlingsstrategier och lösningar i relation till det scenario som finns den avslutande delen. Vad händer när *luften går ur*. Behöver den gå ur? Kan den redan i igångsättandet av den rättsliga process som kan leda fram till ett LVU finnas en alternativ plan vid eventuellt avslag och hur kan den se ut för att fungera optimalt. Är det, i sitt ideala tillstånd, nya socialarbetare som skall ta tag i genomförandet av den alternativa planen? Är det rimligt, exempelvis socialt och resursmässigt, att så kan ske. Det handlar här om att inte släppa greppet för tidigt, inte heller vad som avser att utkristallisera olika möjliga handlingsstrategier.

Konkret i relation till det presenterade caset/intervjustoffet handlar det om att avsluta övningen/analysen av ett case - med tillhörande frågeställningar - som en möjlighet till bearbetning och självreflektion avseende den blivande professionen som socialarbetare. Jag är medveten om att föregående illustrativa exempel utgår från en svensk samhällslig kontext. Inbäddat i detta närmande till social problematik finns dock generella beståndsdelar som jag anser är internationellt gångbara gällande att identifiera och finna lösningar på mellanmänsklig nivå, vilket leder fram till den tredje och avslutande grafiska figuren. En figur som påvisar den kunskap som socialarbetaren är eller bör vara bärare utav – med bas i psykologen och vetenskapsteoretikern Magdalene Thomassen bok (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis: Introduktion till vetenskapsfilosofi*. Boken är intressant för socialt arbete eftersom dess "röda tråd" inbegriper att arbeta inom vård och omsorg med ett vetenskapsteoretiskt närmande till sin professionsutövning – kopplat till förmågan att agera professionellt. Något som Thomassen inbegriper i begreppet "praxiskunskapen". Min grafiska figur – nr 3, se bilagan – har således titeln:

Praxiskunskapen, en kontextuell kunskap i växelverkan mellan teori och praktik.

I detta fall handlar det om en grafisk illustration som tar avstamp i socialarbetarens professionsutövning där hon på det praktiserande planet befinner sig inom en kumulativ spiral sammansatt av handling, reflekterande och beslut som leder fram till en ny utvecklad och bättre bearbetad handling i sitt idealtillstånd. Vidare att socialarbetaren är bärare av ett handlingsregister och har förmågan att se hur olika handlingar samverkar mot ett bestämt mål. Det handlar då om att ha förmågan att praktisera ett vetande som ofta återkopplar till klientens/brukarens egen förmåga att fatta beslut. En socialarbetare, en hjälpare som arbetar inom den mellanmänskliga sfären i mötet med människor. Återigen finner vi den "reflekterande och agerande" praktikern/socialarbetaren som arbetar utifrån den kunskap som är kontextuell och holistiskt sammansatt – samt flervetenskaplig till sin karaktär. Med andra ord, en flexibel form av kunskap och handlingsberedskap för att både kunna möta och hantera tillstånd av förändring – ofta hos en och samma person. Alternativt flera personer länkade till likartade tillstånd av social problematik.

En förmåga som är avläsbar i mitt tidigare exempel – intervjun med Maria - enligt följande:

Jag - intervjuare: Det är många aktörer som du beskriver, kvinnan, modern, flickan, familjen, advokater, rätten, barnsomsorgen, läkare, psykologer och chefer. Du skall ju dessutom ta hand om dig själv. Hur fungerar det att vara socialarbetare i sådana här situationer.? Vad finns det för erfarenheter och kunskap att lära av det som du nu har berättat?

Maria: Det är massvis med kunskap. Det handlar om att kunna hantera alla aktörers frustration. Att hantera aktörer i tillstånd av kris, tillstånd som inte är stabila och samtidigt ha det egna hjärtat i halsgropen. Frågor ställs, hur skall det gå för familjen, flickan? Att kunna hantera parallella, flera olika utredningar på gång. Men på ett rent allmänt plan handlar det om tankar vad som behövs för att barn skall kunna klara av att växa upp i ett samhälle. Hur skall barn ha det i vårt samhälle. Som jag ser det, måste man som socionom vara tillräckligt klar med sig själv för att klara jobbet. Man måste i sig själv ha tillräckliga marginaler för att klara jobbet.

På ett plan, socialt och psykologiskt sammansatt och självreflekterande, handlar det om att människor som jobbar med människor i kris, har tillräckliga marginaler inom sig själv och/eller att arbetsplatsens struktur understödjer och utvecklar dessa "tillräckliga marginaler" för att klara av jobbet. En angränsande fråga som då blir rimlig att ställa i sammanhanget: Är på vilket sätt ett arbete som bedrivs som människa i nära relation till andra människor "också" kan ses som utvecklande av den egna personen.

På ett annat plan, ett samhällligt och generellt, ställs frågan utifrån exemplet vad som krävs för att ett barn skall kunna växa upp och fungera i ett samhälle. Hur detta perspektiv kan förklaras med olika psykologiska och samhällliga teoribildningar.

Slutligen på det tredje planet leder det fram till den "reflekterande praktikern", en socialarbetare som bemästrar en aktiv handlingsberedskap utifrån holism dvs. en tillhörighet i den flervetenskap som professionen eftersträvar...

Johan Cronehed, Socialhögskolan vid Lunds universitet.

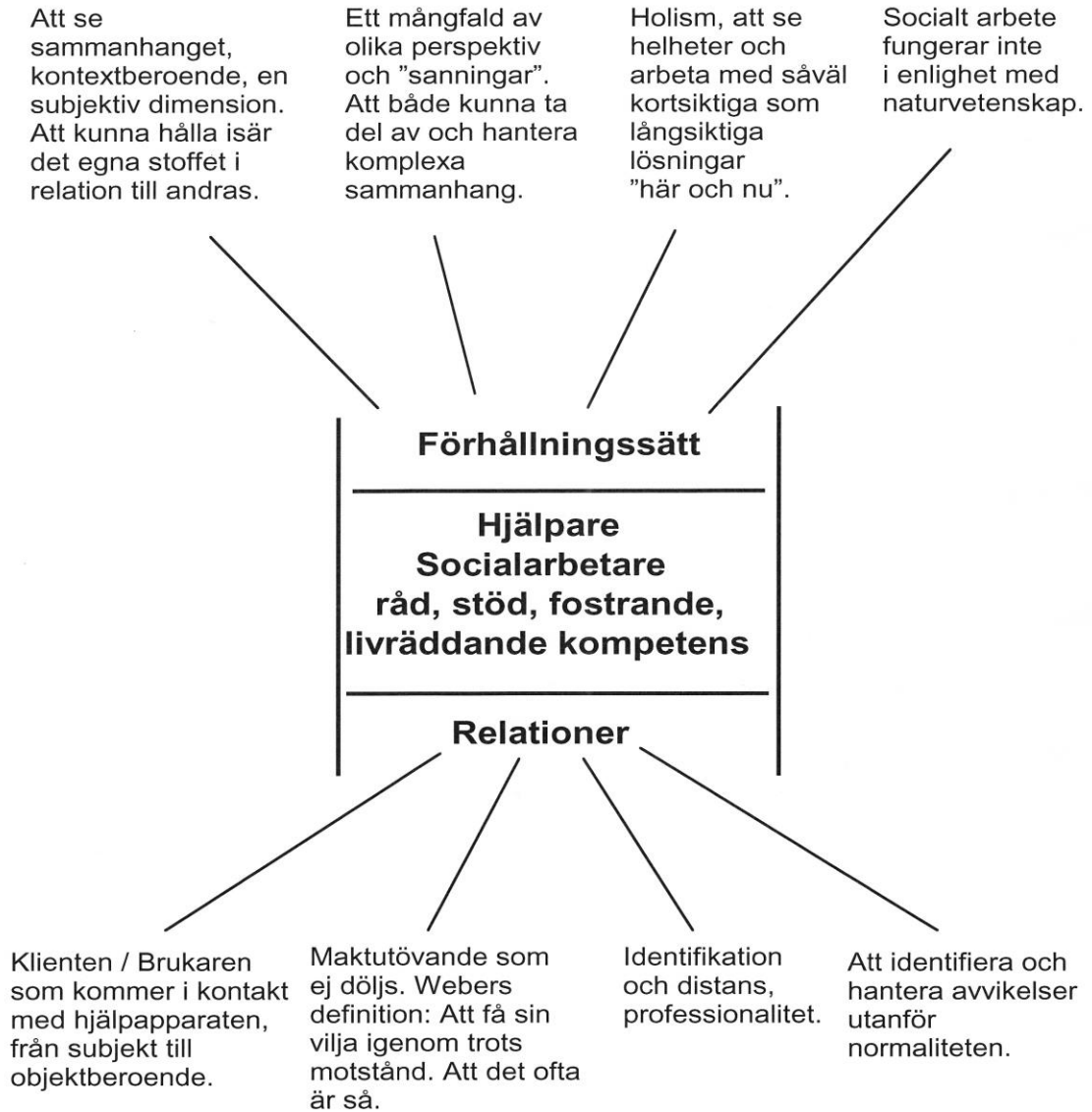
En text presenterad för utbildningen i Socialt arbete,

Universidad National de Lanus, Buenos Aires, Argentina Vt 2011

Och nu, några ord innan den avslutande diskussionen:

I relation till det presenterade caset är naturligtvis medveten om skillnaderna i skala. Sverige är ett litet land, inte minst befolkningsmässigt jämfört med Argentina. Buenos Aires har flera miljoner fler innevånare än i hela Sverige. Men och detta är viktigt, på mikronivå, på familj och individnivå finns det ingen form av social problematik i Argentina som inte finns i Sverige. Vi har också barn som far illa, är vanskötta och undernärda. Vi har våld inom familj, droger. Föräldrar, exempelvis mödrar, som inte kan ta hand om sina barn etc. etc. skalan är annorlunda men det finns stora likheter i problematiken på mikronivå. Det är förslag på lösningar utifrån mikronivå i detta case som jag vill fokusera på och relevansen denna form av metodik i Argentina, när det gäller socialt arbete.”

Figur nr 1: *Förhållningssätt och relationer*

Figuren bygger på Grete M Skaus bok: *Mellan makt och hjälp* från 2004

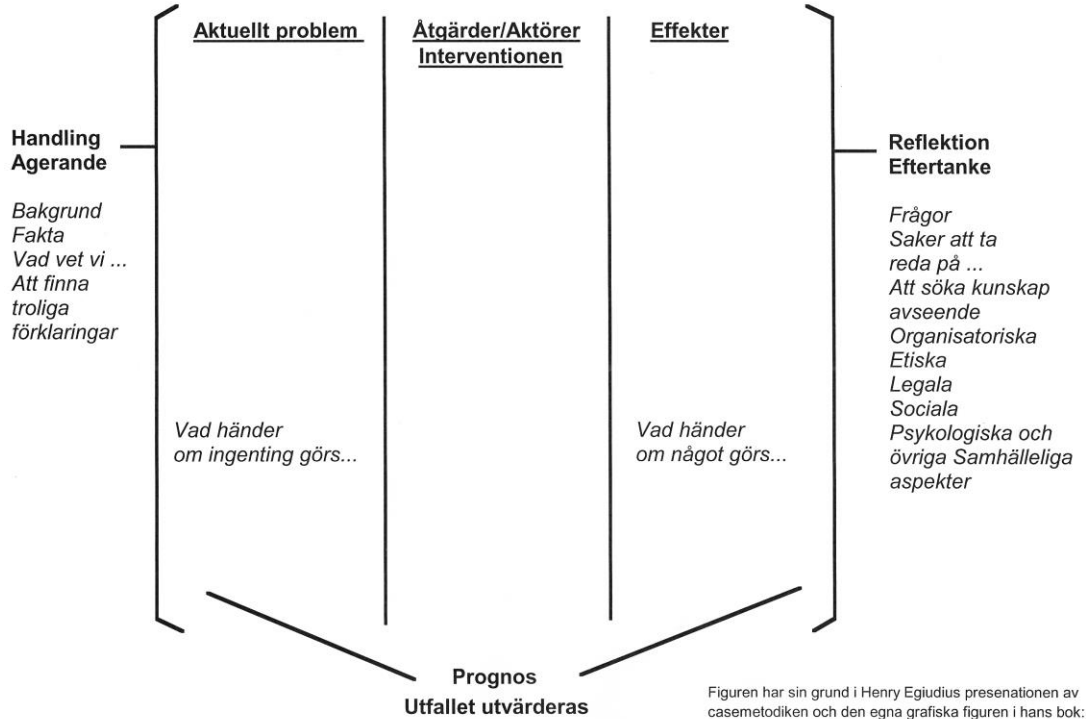
Johan Cronehed, Socialhögskolan vid Lunds universitet.

En text presenterad för utbildningen i Socialt arbete,

Universidad National de Lanus, Buenos Aires, Argentina Vt 2011

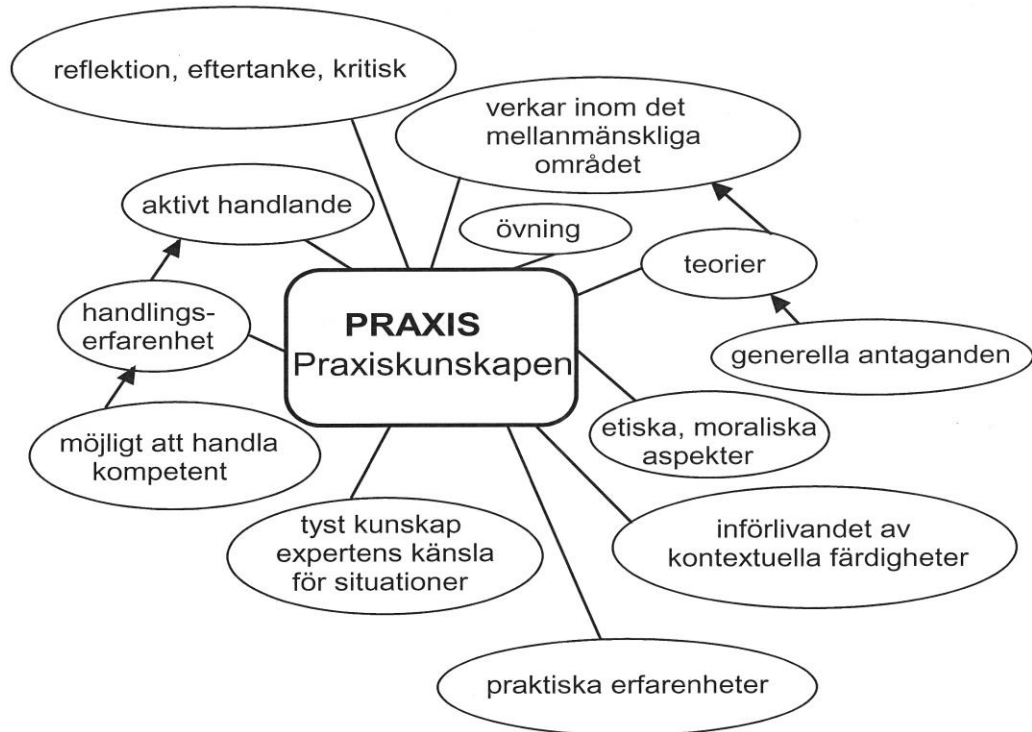
Från att identifiera den sociala problematiken till agerandet av relevans med tillhörande reflektioner och analys

Figur nr 2

Figuren har sin grund i Henry Eglidius presentationen av casemetodiken och den egna grafiska figuren i hans bok: *PBL och Casemetodiken* från 1999.

Figur nr 3: *Praxiskunskapen, en kontextuell kunskap i växelverkan mellan teori och praktik*

Grafisk figur baserad på M Thomassens bok: Vetenskap, kunskap och praxis introduktion i vetenskapsfilosofi från 2007